Міністерство освіти і науки України

Харківський економіко-правовий університет

Орлов П. І.

Кримінальна відповідальність за ненадання допомоги та залишення в небезпеці

Лекція

Харків – 2017

УДК 343.222:343.624(477)(075.8)
ББК 67.308(4УКР)я73
О-66

Орлов П. І.

О-66 Кримінальна відповідальність за ненадання допомоги та залишення в небезпеці : лекція / П. І. Орлов ; Харк. екон.-прав. ун-т. – Х., 2017. – 11 с.

УДК 343.222:343.624(477)(075.8)

ББК 67.308(4УКР)я73

© Орлов П.І., 2017

© Харківський економіко-правовий університет, 2017

Залишення в небезпеці (ст.135 КК) це завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу.

Підвищену суспільну небезпеку та відповідно кваліфікований склад злочину являють ті ж самі діяння, вчинені матір'ю стосовно новонародженої дитини, якщо матір не перебувала в обумовленому пологами стані та перераховані вище діяння , якщо вони спричинили смерть особи або інші тяжкі наслідки.

Діюче кримінальне законодавство багатьох країн передбачає відповідальність за залишення в небезпеці та ненадання допомоги. В основі визнання злочинами діянь передбачених ст. ст. 135,136 КК лежить принцип взаємодопомоги який вже багато століть закріплений в системі правил людського гуртожитку. Положення про взаємодопомогу формувались протягом всієї історії розвитку людства і є обґрунтованими з точки зору моралі, етики і релігійних канонів. Криміналізація залишення в небезпеці є соціально обумовленою, юридично виправданою і, більше того, необхідною, вона виступає важливим регулятором поведінки людей, що переслідують мету нормального розвитку та існування суспільства.

Безпосередній об'єкт залишення в небезпеці та ненадання допомоги має свої специфічні риси, які відрізняють його від об'єкта посягань на життя і здоров'я людини. Для злочинів, які зазіхають на життя або здоров'я (вбивство, тілесні ушкодження), характерна безпосередня спрямованість діяння на заподіяння шкоди цим об'єктам. Загальновідомо, що для визнання конкретних суспільних відносин основним безпосереднім об'єктом необхідно, щоб ці відносини даним злочином завжди порушувалися або ставилися в небезпеку порушення.

Основним безпосереднім об'єктом залишення в небезпеці та ненадання допомоги є відношення взаємодопомоги існуючі відповідно до об'єктивної необхідності забезпечення безпеки життя та здоров'я безпорадної особи.

Отже, при залишенні в небезпеці та ненаданні допомоги винні прямо та безпосередньо посягають на суспільні відносини, врегульовані правилами поведінки, закріпленими в цих статях КК. Саме ці відносини взаємодопомоги визначають соціальну сутність вказаних діянь та покликані зберегти життя та здоров'я людини при визначених в ст.ст.135,136 обставинах. Вони завжди порушуються при скоєні цих злочинів, які безпосередньо направлені проти них. Охороняючи ці суспільні відносини законодавець переслідує ціль не допустити заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи при особливих умовах.

Подальше заподіяння шкоди життю або здоров'ю залишеного без допомоги є лише можливим наслідком злочинної бездіяльності. Таким чином тільки опосередковано, через порушення даного порядку поведінки суб'єкт може заподіяти шкоду життю чи здоров'ю потерпілого.

Змістом цих суспільних відносин є зв'язок між учасниками, що полягає, з одного боку, в праві будь-якого члена суспільства отримати в ситуаціях, що загрожують його життю за обставин, коли він не може вжити заходів самозбереження, необхідну допомогу від інших визначених законом осіб, а з іншого - в обов'язку цих суб'єктів, закріпленому в кримінально правовій нормі, надати таку допомогу.

При наявності особливо кваліфікуючих обставин передбачених ч. 3 ст. 135 КК та ч.2 ст.136 КК смерті потерпілого або інших тяжких наслідків, життя та здоров'я людини виступає в якості додаткового безпосереднього об'єкту.

Об'єктивна сторона злочину характеризується бездіяльністю-невтручанням, яка виражається в залишенні без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані й позбавлена можливості вжити заходів щодо самозбереження. Бездіяльність є свідомим вольовим вчинком людини конкретний характер якого, його фактичний зміст в даному складі злочину визначається діями, які необхідно було вчинити для збереження життя

потерпілого. При бездіяльності-невтручанні реальна загроза життю вже має місце. Бездіяльність - залишення в небезпеці починається з того моменту, коли надання допомоги стає об'єктивно необхідним і реально можливим.

Небезпечний для життя стан особи — це такий стан, за якого особа без сторонньої допомоги не має можливості здійснити заходи для самозбереження внаслідок власної безпорадності (малолітства, старості, хвороби, каліцтва)або внаслідок іншого безпорадного стану.

Обставини що визначають небезпеку для життя , причини, через які особа потрапила в небезпечний для життя стан в силу різноманіття можливих ситуацій можуть бути різними. Загроза може виникнути внаслідок подій або явищ, які не пов'язані з особою потерпілого(стихійних сил природи, пожежі, дій машин і механізмів, поведінки тварин тощо), або внаслідок дій інших осіб, що поставили потерпілого в небезпечний для життя стан. Загроза може визначатись місцем та часом. Загроза для життя потерпілого повинна мати місце на момент бездіяльності-залишення в небезпеці.

Безпорадність - це неспроможність особи самостійно протистояти загрозі. Безпорадний стан малолітніх та осіб похилого віку визначається особливостями вікових характеристик, що за своєю соціальною суттю вказує на потребу їх додаткового захисту за певних умов. Кримінальна відповідальність за бездіяльність наступає тоді, коли особа була зобов'язана та могла вчинити певні дії. Обов'язок особи надати необхідну допомогу передбачений в ст.135 КК має місце у випадках, коли винний на момент скоєння діяння був зобов'язаний піклуватися про потерпілого.

Обов'язок піклуватися про потерпілого може виникати із: закону або інших нормативно-правових актів; шлюбно-сімейних відносин; професійних обов'язків; договірних відносин; спеціальний обов'язок суб'єкта, виникає також коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан своїми необережними або невинними діями.

В останньому випадку, сам факт створення небезпеки для життя крім того що породжує спеціальний правовий обов'язок надати допомогу, підлягає

самостійній юридичній оцінці і може надавати підстави для кваліфікації за сукупністю злочинів. Так водій, який винуватий у наїзді на пішохода зникає з місця події залишивши потерпілого в небезпечному для життя стані має нести відповідальність за сукупністю злочинів передбачених ст. 135 і ст. 286 КК.

Відповідальність за залишення в небезпеці настає лише за умови, що винний мав можливість надати таку допомогу. Якщо особа не мала можливості надати необхідну допомогу (наприклад, в результаті непереборної сили), кримінальна відповідальність виключається. У випадках, коли надання допомоги пов'язане з небезпекою для життя чи здоров'я особи, яка зобов'язана надати допомогу, питання відповідальності має вирішуватися за правилами про крайню необхідність, встановленими ст. 39 КК. Однак наявність певного ризику і небезпеки в зв'язку з виконанням обов'язку з надання такої допомоги відповідальності не усуває.

Закінченим цей злочин визнається з моменту залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Це має місце тоді, коли зобов'язаний суб'єкт видаляється з місця де необхідно надати допомогу або залишаючись в цьому місці допомоги не надає, а також коли зникає можливість або відпадає необхідність надати допомогу. Відповідальність за цією статтею не виключається, якщо навіть буде встановлено, що наслідки (наприклад, смерть потерпілого), все одно настали б, незважаючи на надання допомоги. Вона настає також і тоді, коли після відмови зобов'язаного суб'єкта надати допомогу потерпілому її надає інша особа.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується прямим умислом. Законодавець, характеризуючи суб'єктивну сторону використовує вказівку на завідоме залишення в небезпеці. Завідоме означає свідоме, явне, добре відоме, безумовне. Завідомість завжди передбачає обізнаність дійової особи про певні обставини на противагу незнанню, непоінформованості про них. При цьому необхідний обсяг знання залежить від того, як законодавець визначив ту чи іншу ознаку складу злочину, до якого відноситься вказівка на завідомість. Поняття «завідоме» не містить будь-яких даних про вольове відношення до

наслідків діяння і характеризує інтелектуальний момент вини. Вказівка на завідомість в кримінальному законі звужує межі інтелектуальної ознаки провини, виступає як показник високого ступеня усвідомленості тієї чи іншої об'єктивної ознаки складу злочину. Усвідомлення особою цієї ознаки як можливої або ймовірної не дає підстави визнати її явною для винного і, отже, виключає наявність в його діях відповідного складу злочину.

Завідомо також означає, що особа заздалегідь, ще до початку вчинення діяння, що утворює об'єктивну сторону конкретного складу злочину, знає про обставини, до яких відноситься ця вказівка закону. В ч. 1 ст. 135 КК термін «завідоме» відноситься до факту бездіяльності-залишення в небезпеці і до усвідомлення того, що особа знаходиться в небезпечному для життя стані та є безпорадною.

Усвідомлення суб'єктом небезпечного для життя стану передбачає, що він обізнаний про наявність джерела загрози, його впливі на організм потерпілого, про те, що це джерело становить загрозу для життя. При цьому у суб'єкта повинні бути знання про існування названих обставин на момент скоєння злочину які не викликають у нього сумніву (достовірні), хоча об’єктивно він міг помилятись. Суб'єкт злочину повинен досить ясно усвідомлювати, що він не робить дій, які в даних конкретних умовах були необхідні для порятунку життя потерпілого, а, отже, що він залишає потерпілого в небезпеці. Він усвідомлює, що особа позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження. Знання про обставини, в силу яких потерпілий не здатний впоратися з небезпекою, свідчить про усвідомлення винним його безпорадності. Знання винним про небезпечний для життя стан і безпорадність потерпілого може витікати також з повідомлення про це інших осіб. Суб’єкт також усвідомлює, що зобов’язаний надати необхідну допомогу і має змогу це зробити, але бездіє. По суті, усвідомлення спроможності надати допомогу є неможливим без усвідомлення того, яка допомога необхідна потерпілому, які дії необхідно вчинити, аби надати йому допомогу.

Якщо об’єктивно існує можливість надати допомогу, але суб’єкт не усвідомлює цю обставину, помилково вважає, що вона відсутня, то у цьому випадку не може йти мова про кримінальну відповідальність за залишення в небезпеці.

Інтелектуальний момент включає до себе передбачення суб’єктом того, що його бездіяльність порушує принцип та соціальну вимогу взаємодопомоги, не припиняє небезпеку і не відвертає загрозу для життя та здоров’я потерпілого. Вольова ж ознака полягає в бажанні ухилитися від виконання обов’язку по наданню допомоги.

Мотиви вчинення цього злочину можуть бути різними і на кваліфікацію вчиненого вони не впливають, але враховуються при призначенні покарання.

При аналізі суб’єктивної сторони слід мати на увазі те, що попереднє діяння яким поставлено потерпілого в небезпечний для життя стан знаходиться за рамками даного складу злочину і лише зумовлює обов’язок надати йому допомогу та потребує самостійної правової оцінки. Якщо воно є результатом невинних дій особи то не потребує додаткової кваліфікації. У випадках, коли це сталося внаслідок необережних дій то настає відповідальність за сукупністю необережного та умисного злочинів.

Особа, яка заподіяла умисно шкоду іншій людині, поставивши останню в небезпечне для життя становище, має відповідати лише за вчинення умисного злочину і додаткової кваліфікації за ст. 135 КК її дії не потребують.

Підвищена соціальна небезпека діяння визначається суб’єктом діяння – мати новонародженої дитини, та потерпілим - новонароджена дитина. Мати несе відповідальність за залишення в небезпеці своєї дитини за умови, якщо вона не перебувала в обумовленому пологами стані. Якщо ця умова відсутня, дії винної охоплюються ч. 1, а при настанні наслідків, вказаних у ч. 3 цією частиною ст. 135. Новонародженою стосовно розглядуваного діяння вважається дитина, що народилася живою, протягом 28 повних днів після народження.

Суб'єктом цього злочину є особа, якій виповнилося 16 років і яка зобов'язана піклуватися про залишеного без допомоги. Аналіз судової практики

показує, що найчастіше суб'єктами залишення в небезпеці стають водії транспортних засобів, які здійснили ДТП, що спричинило заподіяння шкоди життю чи здоров'ю інших людей. У випадках, коли водій транспортного засобу, що залишив без допомоги потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди в небезпечному для життя стані, винен у порушенні правил безпеки руху або експлуатації транспорту, вчинене кваліфікується за сукупністю злочинів, передбачених статтями 286 і 135 КК. Якщо водій не був винний у злочинному порушенні вказаних правил, але життя або здоров'я потерпілого були поставлені під загрозу внаслідок випадку з керованим ним автотранспортним засобом, то завідоме залишення потерпілого без допомоги за наявності інших необхідних ознак тягне за собою відповідальність за ст. 135 КК.

Особливо кваліфікуючі ознаки–спричинення смерті особі, залишеній без допомоги, або інших тяжких наслідків. Під іншими тяжкими наслідками *у* ч. 3 ст. 135 КК розуміється спричинення потерпілому тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, тяжку хворобу , тощо.

Частина 3 ст. 135 КК сконструйована як матеріальний склад злочину тому між залишенням в небезпеці та вказаними наслідками має бути причинний зв'язок. Ставлення винної особи до наслідків, передбачених ч. 3 ст. 135 КК, може характеризуватися непрямим умислом або необережністю.

Залишаючи потерпілого в небезпечному для життя стані суб'єкт передбачає що в результаті може наступити смерть або інші тяжкі наслідки. При цьому, не спрямовуючи свою волю на досягнення вказаних наслідків, він свідомо припускає можливість їх настання, не розраховує на конкретні обставини їх відвернення, виявляє байдужість або легковажний розрахунок на їх відвернення. Якщо особа сама умисно поставила потерпілого в небезпечний для життя стан, і бажає настання смерті останнього чи інших тяжких наслідків або свідомо допускає можливість їх настання, її бездіяльність має кваліфікуватися за статтями, що передбачають відповідальність за умисне вбивство чи заподіяння тілесних ушкоджень, залежно від конкретних наслідків.

Ненадання допомоги. Ст. 136 ч. 1 Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан особи належним установам чи особам, якщо це спричинило тяжкі тілесні ушкодження або смерть.

Безпосередній об'єкт злочину – суспільні відносини взаємодопомоги, що забезпечують охорону здоров'я та життя особи.

Об'єктивна сторона злочину виражається лише в бездіяльності-невтручанні: - ненаданні допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, який виник не через поведінку винного, при можливості надати таку допомогу,(див. роз'яснення до залишення в небезпеці) - неповідомленні про такий стан належним установам чи особам. Відповідальність за бездіяльність виключається, якщо особа була позбавлена можливості повідомити про тяжкий стан потерпілого іншим особам або установам. Належні установи чи особи – це установи, підприємства та організації, а також їхні представники (службові особи та інший персонал, наприклад, працівники пожежної охорони, швидкої допомоги, аварійних служб, поліції тощо), які зобов'язані за законами чи іншими нормативно-правовими актами надавати допомогу особам, котрі перебувають в небезпечному для життя стані.

Ненадання допомоги описано як матеріальний склад злочину, який передбачає наслідки у вигляді тяжких тілесних ушкоджень (ч. 1 ст. 136) або смерті потерпілого (ч. 3 ст. 136), а також причинний зв'язок між бездіяльністю та наслідками.

З суб'єктивної сторони власне бездіяльність здійснюється свідомо, щодо вказаних наслідків можлива як умисна, так і необережна вина.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 136, є особа, на якій, на відміну від суб'єкта ст. 135, не лежить спеціальний обов'язок піклуватися про потерпілого, вона є загальнозобов'язаною. Обов'язок надати допомогу потерпілому встановлюється безпосередньо ст. 136 КК.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 136 КК) є ненадання допомоги:

1) малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу;

2) неповідомлення про такий стан дитини належним установам чи особам. Потерпілим в цьому випадку є малолітній – особа, яка не досягла 14-річного віку.

Для відповідальності за ч. 2 ст. 136 КК слід установити, що винний усвідомлював або за обставинами справи міг і повинен був усвідомлювати, що потерпілий є малолітнім. Необхідно також щоби була встановлена безсумнівна усвідомленість винним факту находження потерпілого в небезпечному для життя стані.

Склад злочину сконструйовано як формальний, тому моментом закінчення цього злочину є вчинення вказаної бездіяльності незалежно від настання наслідків.

Література

Орлов П. И. Уголовная ответственность за оставление в опасности потерпевшего при автопроисшествии : учеб. пособие / П. И. Орлов ; Харьк. юрид. ин-т им. Ф. Э. Дзержинского. - Х. : Изд-во Харьк. юрид. ин-т, 1982. - 91 с.

Стойловський Р. В. Соціальні та правові підстави криміналізації залишення в небезпеці / Р. В. Стойловський // Актуальні проблеми держави і права. - 2011. - Вип. 60. - С. 77-84.

Тимчук О. Л. Суб'єктивна сторона залишення в небезпеці / О. Л. Тимчук // Підприємство, господарство і право. –2004. – № 1. – С. 80-84.

Хуторянський О. В. Компаративістський підхід до визначення кримінально-правової норми «ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному стані» / О. В. Хуторянський // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. - № 3. – С. 187-190.